

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ „CĂTRE SOCIETATEA BUNĂ – PERSPECTIVE EUROPENE”

„Societatea bună” o nouă provocare pentru sociologie

Cătălin Zamfir*

Institutul de Cercetare a Calității Vieții, București

În ultimii ani a apărut în discursul public și științific termenul de „societate bună”. *Termenul* nu este deloc nou, dar *Conceptul* sociologic este nou. De fapt el nu există încă, ci este de construit.

În cutele istoriei omenii și-au pus din când în când problema unei *societăți bune*, dar mai mult ca *vis*, ca plâsmuire a gândirii libere, filozofice. Utopia, *țara de nicăieri*, a tentat mereu gândirea umană. Termenul, de câte ori a apărut, a fost asociat cu optimismul. Deși o asemenea societate nu este nicăieri, omenii o pot construi.

Modelul unei societăți bune a fost, adesea, și obiectivul acțiunii politice. Cel mai influent politic este, fără doar și poate, comunismul, un model de societate bună, mai echitabilă, mai receptivă la necesitățile membrilor ei. Dar tentativa de a o realiza a fost un eșec istoric.

Marx, fără îndoială întemeietor al sociologiei, a fost, istoric, pus într-o situație jenantă de urmașii lui. I s-a atribuit un model de societate bună: comunismul. Marx a fost însă foarte prudent în a elabora un asemenea model. În numeroase contexte el a avertizat: comunismul nu este un model pe care să-l formulăm și să-l punem ca obiec-

tiv de construit; *comunismul este mișcare reală care va depăși starea actuală*. Unele principii de organizare ale societății comuniste le-a formulat, deducându-le din presupuziția că se va ajunge la o creștere a producției care va satisface integral necesitățile populației. Dar cei care au preluat acest model de societate au încercat să-l transpună în realitate cu mijloace politice, abandonând sociologia. Comunismul a fost model de societate bună, dar fără sociologie, chiar împingând sociologia în ilegalitate sau la marginea procesului social.

Occidentul nu a avut utopii și, foarte recent, puțin încurcat, caută să asimileze conceptul de societate bună. Sociologia nu și-a pus, nici ea, problema unei societăți bune.

Gândirea occidentală s-a simțit adesea inconfortabilă chiar cu termenul de **societate** în tentativa de a o transforma pe aceasta într-un concept legitim. Nu vreau să fac o investigație a variantelor atitudinilor față de legitimitatea conceptului de societate. Voi invoca doar o formulare apăsată a unui influent sociolog actual american, Amitai Etzioni: “The concept of society as a community has long been criticized. After all, this notion is Durkheimian in the sense

* Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, Calea 13 Septembrie 13, sector 5, București. E-mail: catalin.basarab@gmail.com.

that it presupposes a societal entity and asks if the conditions that its continued integrity requires are met. Critics, from Jeremy Bentham (unul dintre părinții gândirii occidentale moderne – n.ns.) to Margaret Thatcher (un om politic neoliberal considerat de mulți ca extremist, dar care a făcut și remarci sociologice de o pregnanță șocantă – n.ns.) have argued that the very concept of society is a fiction; rather, there are only aggregates of individuals” (Etzioni, 2002, 85-86).

Și Etzioni împărtășește acest punct de vedere: reținerea de a accepta ca legitim conceptul de **societate**. Mulți sociologi sunt tentați să considere societatea doar ca o mulțime de indivizi. Ceea ce este corect, dar societatea este mult mai mult și altceva decât o mulțime de persoane. Societatea este formată din grupuri sociale cu poziții și interese diferite, din instituții, din mecanisme de activitate colectivă care nu derivă/deductibilă din mulțimea membrilor ei și relațiile dintre ei. Optând pentru o viziune comunitaristă, Etzioni, în tentativa sa de a construi un concept de societate bună, subscrie acestei viziuni, considerând că ea reprezintă comunități de indivizi, bazate pe relații comunitare/interpersonale inspirate de valori morale etc. etc. Deci nu o entitate distinctă de indivizi, ci o rețea de indivizi, bazată pe valorile comunitare. În această viziune, ideea de societate bună nu are legitimitate.

În paradigma gândirii occidentale clasice nici nu era nevoie de un model dezirabil de societate, care să fie construită printr-un efort organizat. Societatea viitorului nu este **o stare dezirabilă de construit**, ci **o stare-rezultat**. Termenul de societate se referă la rezultatul global al unui proces natural de creștere și adaptare continuă, de rezolvare punctuală a problemelor sale. Și în centrul creșterii sociale este pusă creșterea economică, luată ca un dat de necontestat. Creșterea neproblematică a economiei va schimba continuu condițiile întregii societăți. Cum va fi societatea viitorului?

Mai prosperă economic și bazată pe o tehnologie tot mai eficientă datorită progresului științei. Deci societatea viitoare va fi o stare mai bună decât cea actuală, mai prosperă și mai eficient construită. Societatea care va fi, va fi **rezultatul procesului în curs**, iar nu **obiectivul unei construcții colective proiectate**. Nu există un model de societate care să stea la baza unui program de construcție colectivă. Societatea viitorului va fi, deci, nu o stare pe care am putea acum, în prezent, să o formulăm, ci un proces continuu. Nici nu e nevoie să încercăm să o construim, să o precizem. Prognoza marilor configurații sociale, țări sau întreaga omenire, nu este o temă predilectă pentru știința actuală.

Ce trebuie să facă oamenii, colectivitatea pentru a avea o societate mai bună? Colectiv, nimic. În principal să muncească. Nu e, adesea, prea plăcut să muncești, dar vei fi tot mai prosper. Cu știința e mai bine. Stai comod în fotoliu uitându-te la televizor și știința și tehnologia care vor fi făcute de data asta, se presupune, cu plăcere de unii, vor crea bazele de cunoaștere ale viitorului. Și oamenii politici, la rândul lor, vor da legi și programe politice tot mai bune. Oamenii deci vor aștepta și vota din patru în patru ani.

Nici în paradigma occidentală clasică a **societății bune** sociologia nu are un rol, decât marginal. Societatea se construiește singură, fără sociologie. Mai degrabă cei angajați în activitatea economică, capitaliștii și salariații, și, desigur, oamenii politici prin deciziile din parlament, și inginerii care dezvoltă tehnologiile, construiesc societatea bună. Ce fac sociologii? Ei oferă un feedback făcând sondaje de opinie și studii centrate pe articulațiile vieții sociale, dar nu sunt „ingineri” ai construcției societății globale. Mai mult o știință a problemelor cu care colectivitatea se confruntă: delincvența, abandonul școlar, disrupția familiei etc. etc.

Conceptul de „societate bună” care începe să se contureze în discursul colectiv

începe să ia însă o turnură normativă: o stare care nu există încă, care nu se construiește natural, ci trebuie să o facem printr-un efort colectiv.

Viitorul este considerat cu totul altfel. El nu este o stare inevitabil bună, ci poate fi mai bună sau mai proastă. Deciziile și acțiunile noastre din prezent modelează calitatea viitorului.

Pentru a construi o societate bună, trebuie să o definim cu mai multă claritate. Unde găsim o definiție elaborată a societății bune? În sociologie nu cred că o vom găsi. Nu mai căutăm în enciclopedii scurtoase care oricum conclud după consumarea publică a ideii. Să încercăm pe internet.

Am găsit o formulare excelentă care rezumă: „good society is a community of freethinking individuals who act for the greater good” și, în alți termeni mai eleganți: “we band together to inspire noble living, ... and we prefer to do it in style” (H'Muse, 2014).

Ce filozof sau sociolog sau lider politic a oferit o asemenea formulare inspirată? Pe dreapta acestei definiții sunt o fată și un băiat, ambii îmbrăcați în blugi. Și la sfârșit găsim și pe autor. Nu o persoană, ci o companie, DENIM, care precizează sensul formulării: „we are a fully sustainable, fully organic clothing company who cares about the world around us ... we believe in simple living, and freedom for all” (H'Muse, 2014). Nu este deloc rău spus, dar clar nu sociologic.

DENIM lansează și o inițiativă care ar merita să fie extinsă: ideea de *profit social*. 25% din profitul său va fi dat pe proiectele comunităților din întreaga lume care doresc să promoveze o asemenea nouă formă de viață comunitară.

În sociologie, dar și în gândirea filozofică și politică găsim o tematică mai apropiată: *conceptul de calitate a vieții*. Tematica calității vieții s-a concentrat pe calitatea stării persoanelor și a condițiilor lor de viață. Sugestia din această paradigmă este că o societate bună este o societate care

oferă o calitate ridicată a vieții pentru toți sau, într-o altă formulare clasică, pentru cei mai mulți dintre membrii ei. Foarte mulți ar subscrie o asemenea formulare, dar e tot mai greu să o punem ca obiectiv colectiv. Nu mai putem accepta ca mereu, mai mulți sau mai puțini să nu fie incluși în „cei mai mulți”. Ce facem cu restul? O societate bună trebuie să facă programe de incluziune în calitatea vieții, desigur, în grade diferite, pentru toți. Nu putem accepta în principiu niciun rest de excluși.

Tematica calității vieții trebuie completată cu o nouă tematică: *calitatea vieții colective, calitatea societății* și, de ce nu, *calitatea lumii*. Profilul acestei societăți este de determinat și, complementar, identificat setul de indicatori ai calității societății, ai unei societăți bune.

Reforma societății nu se poate face pornind de la indivizi, ci e nevoie de o reformă globală a societății. A organizării societale.

În ultima jumătate de secol au început să apară nori negri pe cerul care încă pare a fi însoțit.

Comunismul a fost fără doar și poate o alternativă care a părut credibilă la programul capitalist.

Limitele creșterii, lansate cu forță de Clubul de la Roma, a avertizat că pe pământul nostru limitat, creșterea economică nu poate să nu aibă limite. Avertismentul nu a fost luat în seamă, el diluându-se tot mai mult de rapoartele ulterioare. Dar îndoiala față de creșterea economică fără limite se acumulează.

Și începem să ne îndoim dacă creșterea economică produce o bunăstare pentru toate persoanele și, mai ales, națiunile. O posibilă criză a modelului occidental clasic, care ar putea să fie or în cadrul unor națiuni, or la nivel mondial, ar putea să renască interesul pentru **o lume mai bună**.

În ultimii ani a apărut o nouă provocare. Uniunea Europeană reprezintă un proiect european de construcție social-economică colectivă. Tematica **societății bune** nu ca o mulțime de persoane care se îmbracă tot

mai bine și se comportă tot mai civilizată, ci o mulțime de națiuni care vor împreună să construiască o Europă diferită de cea prezentă. Nu e întâmplător că tema *societății bune* a apărut în preocupările politice ale Europei.

Pentru România tema *societății bune* s-ar putea să devină rapid de interes. Criza actuală a României nu e numai economică și politică. Este criza visului tranziției. Am visat cu toții că tranziția și integrarea în Uniunea Europeană vor duce, rezonabil de rapid, la o Românie modernă și prosperă. Tranziția economică și politică, punctele centrale ale programului tranziției, ca proces automat s-a dovedit a fi un eșec. Schimbarea structurală a fost necesară, dar strategia ei a reprezentat o eroare cu un cost economic și social imens. Nici integrarea într-o Uniune Europeană, și ea tot mai confuză și dominată nu de interesul comun, ci de interese particulare meschine, este dezamăgitoare. Speranțele explodate în iunie 2012 par a se destrăma și ele.

Soluția? În primul rând trebuie să ne trezim din visul nostru de 24 de ani. Cum ne putem trezi? În primul rând se impune o analiză critică a tranziției. Sociologia a făcut câte ceva. Comunitatea însăși face o analiză critică mult mai severă a tranziției decât cutează sociologia. Economia, și mai ales politica, fără o viziune socială nu va face decât să adâncească criza. Reconstrucția României trebuie ghidată de un model de societate pe care vrem să o construim.

Tematica *societății românești bune* poate fi cheia ieșirii din criză. Ce societate vrem și ce trebuie să facem pentru a o realiza.

Este responsabilitatea sociologiei românești, desigur nu singură, să-și aducă contribuția în acest moment de criză.

1. Limpezirea unui model realist de societate pe care să dorim să o construim, evident, în contextul intern și internațional actual.
2. Un set de indicatori ai societății bune. Mulți indicatori sunt. Dar e nevoie de o reconsiderare critică a lor și completarea substanțială cu alți indicatori.
3. O analiză critică a concepției politicii noastre. Ea s-a dovedit lipsită de strategie, dominată de logica luptelor politice meschine și, ceea ce este mai grav, erori cruciale și o ineficiență surprinzătoare. Problema noastră actuală nu este puținătatea resurselor, ci faptul că puținele resurse pe care le avem le utilizăm ineficient și risipitor.

Este necesar să abandonăm iluzia confortabilă că lumea va merge mai bine de la sine, în actualul pattern. Viitorul poate fi mai bun sau mai prost în funcție de opțiunile actuale, de mecanismele social-economice și politice care produc soluții mai bune sau mai proaste.

Societatea bună, un termen cu un conținut încă vag, are șansa de a deveni un concept. Și este sarcina sociologiei să-l precizeze.

Bibliografie

Etzioni, A. (2002) The Good Society. *Seattle Journal for Social Justice*, 1, 83-96.

H'Muse (2014) Good Society. Disponibil la <http://hmuse.com/brands/good-society-.html>. Accesat în 5 octombrie 2013.